

Dragana Jeremić Molnar¹
Univerzitet umetnosti u Beogradu
Fakultet muzičke umetnosti
Aleksandar Molnar²
Univerzitet u Beogradu
Filozofski fakultet

Originalan naučni rad
UDK 316.282 Weber M.
316.472.4–055.1:316.75
321.64:316.75
Primljen: 19.11.2020
Prihvaćen: 2.3.2021

DOI: <https://doi.org/10.2298/SOC2103455J>

MAKS VEBEROVA TEORIJA MÄNNERBUNDA

Max Weber's Theory of *Männerbund*

APSTRAKT: *Smatrajući da je danas još uvek neprevaziđena Maks Veberova teorija „saveza muškaraca (Männerbund), uprkos tome što je on nigde nije sistematski razvio, autori su pristupili njenom rekonstruisanju iz mnoštva fragmenata koji su zaostali nakon njegove smrti, prevashodno u spisu Privreda i društvo. Iako se s pravom smatra da je u razmatranjima o Männerbundu Veber najviše pažnje posvetio fenomenu ratničkog komunizma, podrobnija analiza pokazuje da jednako važne doprinose predstavljaju i njegova bavljenja ratničkom orgijom i ratničkim kultom.*

KLJUČNE REČI: Maks Veber, Männerbund, država, rat, komunizam, orgija

ABSTRACT: *Considering that Max Weber's theory of the „men's union (Männerbund)” is still unsurpassed today, despite the fact that it was not systematically developed anywhere, the authors undertook its reconstruction from the many fragments left behind after his death, primarily in the book *Economy and Society*. Although Weber is rightly considered to have paid the most attention to the phenomenon of warrior communism in his discussions of the Männerbund, a detailed analysis shows that his dealings with the warrior orgy and the warrior cult are equally important contributions.*

KEYWORDS: Max Weber, Männerbund, state, war, communism, orgy

Rodonačelnika teorije *Männerbunda* Hajnriha Šurca (Heinrich Schurtz) Maks Veber (Max Weber) je poimence pomenuo na tri mesta *Privrede i društva*, uvek krajnje afirmativno (Weber, 1922: 205, 616 i 777), iako se implicitna

1 dmolnar@fmu.bg.ac.rs

2 amolnar@f.bg.ac.rs

pozivanja na *Starosne klase i Männerbundove* mogu identifikovati i na brojnim drugim mestima.³ Tako je Šurcov opis *Männerbunda* leoparda u oblasti južne Nigerije Veber svakako imao na umu kada je napisao: „Svaka vrsta obrazovanja, kako za magijsku harizmu tako i za junaštvo, može biti stvar jednog uskog kruga pripadnika esnafa, koji onda iz sebe razvijaju, s jedne strane, svešteničke tajne saveze, a s druge strane, prestižne plemićke klubove. Od uređenog pokoravanja do sporadičnog pljačkanja od strane političkih ili magijskih esnafa, koji se u Zapadnoj Africi često konstituišu kao tajni savez, postoje svi zamislivi stadijumi. [...] Preobražaj harizmatiskog u čisto plutokratski vladajući sloj tipično je upravo za narode koji su inače primitivni i kod kojih se gubi praktičan značaj vojne ili magijske harizme” (Weber, 1922: 778). Kao što se može videti, za Vebera je *Männerbund* leoparda u oblasti južne Nigerije predstavljao ekstremni slučaj političkog tajnog saveza čiji su pripadnici zadržali monopol na obrazovanje za (vojnu) harizmu, iako su izgubili praktičnu potrebu za njom, jer su, u okviru čisto plutokratskog sistema koji su vaspоставili, ne-pripadnike (tj. podvlašćene) kontrolisali isključivo pomoću razobručenih pljačkaških racija. Ako je takav tajni savez mogao biti neki „najviši” stadijum, onda samo u razvoju *Männerbundova, lišenih svake harizme*. Kombinacija moći novca i eruptivnog nasilja bila je zapravo samo nadomestak za izgubljenu harizmu. Uz pomoć tog nadomestka harizme ovaj *Männerbund* je podvlašćene držao u pokornosti, uspostavio trajnu saradnju sa belim trgovcima robljem i suprotstavljao se svim *državotvornim* snagama (tj. snagama koje su stremile ka uspostavljanju sistema „uređenog pokoravanja”).

Već se odavde mogu izvući tri važna zaključka o Veberovom shvatanju *Männerbunda*. Prvo, *Männerbundovi* su suštinski povezani sa (vojnom ili magijskom) harizmom (upor. i Weber, 1921: 1: 409) i nakon njenog nestanka moraju ili da i sami nestanu ili da se dalekosežno transformišu; drugo, najjači *Männerbundovi* su kuće muškaraca, zato što su to po pravilu harizmatске zajednice ratnika (koji, kako ćemo uskoro imati prilike da vidimo žive u „ratničkom komunizmu”), a njihova transformacija u klubove i tajne saveze (čak i kada pokazuje znake povećanja kompleksnosti na način na koji je ukazao Šurc) zapravo predstavlja fazno slabljenje,⁴ do kojeg neminovno dolazi usled

3 U verovatno do sada najtemeljnijoj biografiji Maksa Vebera, Joahim Radkau (Joachim Radkau) je tvrdio da je Šurcova knjiga toliko oduševila nemačkog sociologa zato što je ovaj u njoj pronašao objašnjenje za njegovu vlastitu potrebu za *Männerbandom* – „alkoholom razgaljenim muškim društvom, čak i bez dubljih prijateljstava” (Radkau, 2009: 37). Tome bi se moglo dodati da je i insistiranje na značaju ratničkih *Männerbundova* – o kojem će niže biti više reči i koje kod Šurca ne nalazimo – takođe bila posledica jedne Veberove sklonosti – ka militarizmu. Ne treba zaboraviti da je 15. oktobra 1914. Veber u jednom pismu Ferdinandu Teniesu (Ferdinand Tönnies) priznao: „Ovaj rat je, uprkos svom užasu, ipak velik i divan, isplati se doživeti ga – još bi se više isplatilo učestvovati, ali me nažalost na bojnem polju ne trebaju, kao što bi to bio slučaj da je on pravovremeno – pre 25 godina – vođen” (Weber, 2003: 799). Ostavljajući po strani problem militarizma ne samo Maksa Vebera nego i cele prve generacije nemačkih sociologa, važno je napomenuti da su posle Drugog svetskog rata, sa potpunim vrednosnim zaokretom ka pacifizmu, sociolozi potpuno ignorisali njihove stavove prema ratu (Joas, 2000: 235) – a, moglo bi se dodati, i *Männerbundovima*.

4 U skicama koje su ostale u rukopisu *Privrede i društva*, a koje Veber nije stigao da naknadno razradi, postoji mesto na kojem Veber pominje prvo kuće muškaraca, a zatim i „sporadični razvoj ka tajnim klubovima sa monopolom (na način Kamore) nad kontrolom robe i

nestanka harizme (pri čemu ostaje otvoreno pitanje efikasnosti pronađenih nadomestaka za nestalu harizmu); naposljetku, treće, *Männerbundovi* su stariji od države (shvaćene u najelementarnijem smislu „uređenog pokoravanja” koje vladajući nameću podvlašćenima), ali, kada se jednom oformi, ona pojačava pritisak na njih da nestanu (pogotovo ako ih je već pre nastanka države napustila harizma). Neverovatna snaga koju je *Männerbund* leoparda imao u 19. veku raspršena je vrlo brzo nakon što je započelo (prvo protektorsko, a zatim i istinski državotvorno) „uređivanje pokoravanja” stanovnika Nigerije,⁵ čime je samo potvrđeno da je njegova snaga predstavljala epifenomen modernog zapadnoafričkog kolonijalizma.

1. Vojna (junačka) harizma

Paradigmatski primer „razvoja” *Männerbundova* za Vebera je bio onaj koji se na osnovu raspoloživih podataka mogao rekonstruisati u starom Izraelu. O tome je Veber pisao u spisu *Staro jevrejstvo*, koji je između 1917–1919. objavljen u delovima u časopisu *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, da bi nakon njegove smrti bio uvršten (kao treći tom) u *Spise iz sociologije religije*. U vreme kada je Saul uspostavio prvo kraljevstvo, postojali su, kako *Stari zavet* svedoči, snažni *Männerbundovi*, i to kako oni ratnički („jahvistički ratni redovi” poput nazireja u Josifovom plemenu), tako i magijski („profesionalnih praktičari ekstaze” poput Samuilovih nabija). Ipak, kao najvažniji od svih *Männerbundova* pokazao se onaj iz Benjaminovog plemena, čiji je vođa bio Saul, s obzirom da mu je pošlo za rukom da oformi državu. Po Veberovom mišljenju, izvorno je celo Benjaminovo pleme bilo jedan *Männerbund* koji je imao najelementarniju formu pljačkaške kuće muškaraca, koji je žene otimao baš kao i sve drugo što je njegovim pripadnicima bilo potrebno i čiji je etički kodeks bio najsličniji onom beduinskom. Vremenom, međutim, iz nukleusa ovog *Männerbunda* nastalo je sedelačko pleme, koje je počelo da se bavi zemljoradnjom, čime su stvoreni preduslovi za nastanak onog istorijski dobro poznatog amalgama seljaka-ratnika. Saul nije bio nikakav starešina Benjaminovog plemena (štaviše u momentu kada ga je Samuilo izabrao za misiju stvaranja jevrejske države, on se nalazio u jednoj drugoj „misiji”: tražio je izgubljenu magaricu svog oca!), ali je isključivo na osnovu svoje harizme uspeo da oformi jedan izuzetno snažan *Männerbund*. I Saulov *Männerbund* je imao formu kuće muškaraca, baš kao i originalni Benjaminov, ali on više nije bio orijentisan na pljačku, već je postao pravi

sigurnosti” (Weber, 1922: 641). Kao što se može videti, italijanska mafija je za Vebera bila svojevrsan prelazni oblik *Männerbunda* („tajni klub”) u „razvoju” od harizmatске kuće muškaraca ka svake harizme lišenom tajnom savezu (kakav je bio *Männerbund* leoparda).

- 5 Antikolonijalna teroristička epizoda iz prve polovine 20. veka – koju Veber nije stigao da evidentira – mogla bi se protumačiti kao svojevrsni smrtni hropac onog *Männerbunda* leoparda koji je postojao pre nego što su Britanci stvorili Južnonigerijski protektorat 1900. godine. Nakon stvaranja nezavisne države Nigerije 1960. godine u mnogim selima je *Männerbund* leoparda nastavio da postoji samo u vidu osamostaljenih i međusobno nepovezanih „loža”. Iako su i dalje igrale važnu ulogu u životu ovih zajednica, ove „lože” su se transformisale u već potpuno „gerontokratske” organizacije, koje su raspolagale isključivo moralnim autoritetom (upor. Leib i Romano, 1984).

„jahvistički ratni red”, nalik onom nazirejskom. Sa tim *Männerbundom* Saul će proterati sve jevrejske neprijatelje (kao neprijatelje Jahvea) sa teritorije na kojoj će naposljetku osnovati državu Izrael.⁶ Pa ipak, po Veberu, i kada je postao kralj, Saul je nastavio da rezidira „u selu u dolini ispod brda”, ničim nije pokazivao da želi da ima vlast veću od one koju je stekao kao „harizmatički vojskovođa” i, iako je svoj *Männerbund* proširio ratnicima iz drugih plemena, pa čak i drugih država, izgradnju države Izrael je ograničio na osiguranje „hegemonije plemena” Benjamina. Zato bi se moglo reći da je državu Izrael krenuo da gradi tek David, koji je svoj politički uspon započeo kao „brđanski vođa sledbenika uobičajeno katalinskog [tj. zavereničkog] karaktera, vazal Filistejaca, koji se od njih osamostalio tek kada je postao gradski vladar Jerusalima” (Weber, 1921: 3: 64), a završio kao ugovorom (*berith*) sa starešinama svih dvanaest plemena legitimirani kralj, ovlašćen da, u slučaju potrebe, sve Jevreje pozove u ratnu službu (Weber, 1921: 3: 53). Iako bi se na osnovu toga moglo zaključiti da je prava cezura u jevrejskom državotvornom projektu bila između Saula i Davida, Veber ju je povukao između Davida i Solomona. Razlog je bio u tome što je po Veberu David, ništa manje nego Saul, vladao u tradiciji „ratnog kneževstva” (Weber, 1921: 3: 89), ili, drugim rečima, „harizmatičkog kneževstva” koje raspolaže verskim ratnicima podobnim za vođenje „sledbeničkih ratova” (Weber, 1921: 3: 52). Tek treći kralj Izraela raskršta sa tom tradicijom, i to tako što svoju harizmu čini naslednom, što po ugledu na egipatskog faraona (sa kojim je ušao u politički savez) od Izraela stvara svoj patrimonijum i što sprovodi radikalnu reformu vojske po ugledu na egipatsku: u jakoj patrimonijalnoj vojsci koju je oformio udarna snaga postale su trupe u kojima su se na bornim kolima borili plemići naseljeni po gradovima, tj. upravo ona „gospoda” protiv koje je – u vreme kada je poticala iz zavojevačkih naroda – još ponajviše plamteo bes Saulovih i Davidovih uvojničenih seljaka i pastira (Weber, 1921: 3: 107–108).⁷ Iako starozavetne knjige

6 U ovom kontekstu treba pomenuti jednu Veberovu nedoumicu. Naime, na jednom mestu on je pisao da je Saulovo pomazanje za kralja, koje je izvršio Samuilo i na osnovu kojeg je od Jahvea dobio „drugo srce” (*Sam. I*, 10.9), bila kasnija interpolacija u ceo narativ (Weber, 1921: 3: 197). Na drugom mestu, međutim, Veber je pisao da je primanje „duha Jahvea” kroz pomazanje bilo presudno za Saulovo uzdizanje u ekstatičkog ratnika (Weber, 1921: 3: 107). Mogućnost da se ove dve verzije pomire leži u tome da je neki od kasnijih redaktora *Prve knjige Samuilove* pomazanjem proglasio običnu inicijaciju u kult Jahvea, kroz koju je Samuilo porodio „novog” Saula, spremnog za borbu protiv neprijatelja svih plemena Izraela (a ne samo plemena Benjamina). Enigmatični navod „Saul je imao jednu godinu kada je počeo da vlada, a vladao je Izraelom dve godine” (*Sam. I*, 13.1) mogao bi se protumačiti tako da je Saul tek nakon što je bio iniciran u kult Jahvea – tj. nakon što je tradicionalno ekskluzivno božanstvo svog plemena zamenio drugim, univerzalnijim, koje je tada bilo u usponu i koje je obećavalo krupniji „plen” – mogao da započne sa stvaranjem šireg saveza, uz pomoć kojeg mu je trebalo godinu dana dok konačno nije uspostavio vlast nad celim Izraelom. U svakom slučaju, do čistoće kulta u koji je iniciran tom „novom” Saulu nije bilo mnogo stalo, zbog čega je Jahve koga je obožavao (u naredne tri godine, koliko je još poživio?) imao mnoge crte Vala (Weber, 1921: 3: 172) – ili, drugim rečima, njegov orgastički kult je ostao u tradiciji zemljoradničkih kultura plodnosti (Weber, 1921: 3: 202; o orgastičnosti kultura koje su negovali *Männerbundovi* biće više reči u četvrtom odeljku ovog rada).

7 Ne bez razloga Samuilo (nakon konsultacija sa Jahveom) u svom govoru kojim Jevreje upozorava na zla kraljevstva u kojem oni žele da počnu da žive („kao i drugi narodi”), u prvi plan ističe borna kola. Ona su najupečatljiviji simbol kraljevog patrimonijuma, kojem će on

ne omogućavaju uvid u dalji „razvoj” starih jevrejskih ratničkih *Männerbundova*, sasvim je moguće da su oni ubrzo nestali i iz država (Izraela i iz Judeje) na koje se raspalo Solomonovo kraljevstvo odmah nakon njegove smrti.

Veberovo bavljenje procesom stvaranja države Izraela omogućava još tri važna zaključka o njegovom shvatanju *Männerbunda*. Prvo, pravi vrhunac u razvoju nekog *Männerbunda* jeste kuća muškaraca u kojoj pod komandom harizmatiskog vođe stoje *verski* ratnici (a ne nekakav tajni savez koji može da se vrati onom istom pljačkanju koje je bilo karakteristično za najprimitivnije kuće muškaraca); drugo, vlast vođe ne samo da nema nikakvo uporište u plemenskoj socijalno-političkoj strukturi, nego je u stanju da je po potrebi, upravo uz pomoć *Männerbunda*, mobilise za svoje ciljeve; naposljetku, treće, borbeni izazovi i glad za što većim plenom mogu navesti vođu i njegove verske ratnike da uspostave kontrolu nad relativno velikom teritorijom, ali na njoj vojna (junačka) harizma ne može da se održi na duži rok i zato pre ili kasnije započinje proces njene transformacije (kroz sve dalekosežnije kombinovanje sa magijskom harizmom) i, konačno, „postvarenja” (koja svoj prvi oblik dobija u „naslednoj harizmi”, dovoljno fleksibilnoj da legitimira patrimonijalnu vlast kralja, odnosno despota).⁸

2. Ratnički komunizam

Spis *Privreda i društvo* doneo je značajno usavršavanje teorije *Männerbunda* uz pomoć koncepcije ratničkog komunizma. Na jednom mestu Veber je izneo sledeću konstataciju: „Samo zajednička opasnost bojnog logora ili etos ljubavi koji neguje od sveta otuđena omladina omogućava opstanak komunizma, a samo ovaj opet garantuje čistoću harizme naspram interesa svakodnevnice. I upravo na tom putu od silovito emotivnog i privređivanju stranog života ka polaganom umiranju od gušenja pod bremenom materijalnih interesa nalazi se svaka harizma u svakom času svog postojanja, i to svakim časom u sve većoj meri” (Weber, 1922: 761). Kao što je već primećeno u literaturi, ključ za razumevanje Veberove teorije *Männerbunda* leži u njegovom ubeđenju da je on autentično harizmatiska zajednica, čiji pripadnici žive „silovito emotivnim i privređivanju stranim životom”, čiji garant jedino može biti komunizam (Blazek, 1999: 28–29).

Ipak, nije svaki komunizam „garantovao čistoću harizme naspram interesa svakodnevnice”. Veber je razlikovao dve izvorne forme komunizma: kućni ili porodični (pod tradicionalnom – dakle, neharizmatiskom – vlašću oca) i ratnički (pod harizmatiskom vlašću „ratnog kneza” [*Kriegsfürst*]).⁹ Za oba tipa zajedničko

sve njegove podanike terati da bespogovorno služe i zbog kojeg će oni na kraju omrznuti i njega i njegovo kraljevstvo (*Sam. I*, 8.11–12). Imajući u vidu ovo upozorenje, ni Saul, ni David ne vrše nikakve vojne reforme, niti ičim drugim pokazuju sklonost ka patrimonijalizmu, oslanjajući se u svojoj vladavini isključivo na svoju vojnu (junačku) harizmu i trudeći se da je što više magijski ojačaju.

8 Imperativ „održanja harizmatiskih elemenata u postvarenoj formi unutar vladajuće strukture” proizlazi iz čitavog „kosmosa stečenih prava” koji se obrazuje u kraljevom (despotovom) bližem (tj. neposrednom dvorskom) i daljem okruženju (Weber, 1922: 648).

9 Treći oblik, monaški, takođe je harizmatiski, ali je kasnijeg datuma i ovde ćemo ga ostaviti po strani.

je bilo to što ne poznaju nikakvu vrstu „obračuna” prilikom raspodele dobara i zbog toga se „ne temelje na postizanju optimuma u snabdevanju nego neposredno na osećaju solidarnosti” (Weber, 1922: 88). Kada je konkretno, „komunizam logora i plena” u pitanju, Veber ga je prepoznavao „u harizmatiskim ratnim organizacijama svih vremena, počev od pljačkaške države liparskih ostrva¹⁰ do organizacija islama pod kalifom Omarom i ratničkim redovima hrišćanstva i japanskog budizma” (Weber, 1922: 761). Na drugom mestu, Veber je u harizmatске organizacije ratnika zasnovane na „drugarskom komunizmu” ubrojao „kuću muškaraca, spartanske sositije, liparsku pljačkašku zajednicu, organizaciju kalifa Omara, potrošački i – delimično – rekvizionirani komunizam vojnih tela na bojnopolju u svim epohama” (Weber, 1922: 88–89). Na trećem mestu, Veber je napisao da je ratnički komunizam bio „prvobitno iznikla forma stvaranja trupa koje će biti pripravne za angažman i podobne za disciplinovanje, [...] bilo u formi ‘kuće muškaraca’, na koju se može naći u svim krajevima sveta u vidu svojevrstnih ‘kasarni’ ili ‘kasina’ profesionalnih ratnika, bilo liparske komunističke republike (*Gemeinwesen*) morskih pirata, bilo spartanskih sositija uređenih na principu ‘piknika’, bilo na način organizacije kalifa Omara, bilo religioznih ratnih redova u srednjem veku” (Weber, 1922: 645). Naposletku, najproblematičnije je četvrto mesto, na kojem je Veber tvrdio da su „u pravreme polisa” fratrije bile „ratnička udruženja”, identična (Šurcovom zaslugom) „nama već poznatoj kući muškaraca”, i da je „u istorijskom vremenu”, još samo u spartanskim sositijama (koje su, iako prvenstveno zajednice trpeze, imale važne vojne funkcije)¹¹ bilo moguće evidentirati „radikalni vojni polukomunizam oružanih udruženja”, i to nakon što je radikalno ograničena (iako ne i uništena) vlast kraljeva (Weber, 1922: 555).¹²

Ovde je potrebno obratiti pažnju na činjenicu da je *Privreda i društvo* heterogeni skup tekstova, koji su nastajali tokom više od jedne dekade i koje Veber nikada nije uspeo da rediguje i međusobno uskladi, tako da ceo spis sadrži mnoštvo terminoloških, pa i konceptualnih nejasnoća (upor. detaljnije: Molnar, 2014). Jedina mogućnost da se pomenuta četiri mesta usklade jeste da je Veber koristio pojam ratničkog komunizma u širem i užem značenju. U najširem značenju ratničkim komunizmom bi se mogla označiti organizacija svakog „tela” ratnika („u svim epohama”) koji tokom ratnih dejstava imaju nekakvu bazu („logor” u kojem zajedno spavaju i obeduju) i međusobno dele ratni plen. Kada je pisao da je „komunistička zajednica ratnika verovatno *caput mortuum*

10 U novom, kritičkom izdanju Veberove *Privrede i društva* ispravno su „ligurska ostrva” zamenjena „liparskim ostrvima” (Weber, 2005: 487), pošto je Veber na ovom i niže navedenim mestima očigledno imao na umu polis („državu”, „zajednicu”, „republiku”) Lipare koji se nalazio na istoimenom ostrvu u arhipelagu nadomak Sicilije. Građani Lipara uglavnom su se bavili zemljoradnjom, ali su posedovali i ratnu flotu koju su slali u pljačkaške pohode.

11 Po Veberovom mišljenju samo su još nazivi određenih formacija u vojskama „dorskih ratničkih država” (*andreion*) i Rima (*curia = coviria*) upućivali na vezu sa izvornom kućom muškaraca (Weber, 1922: 555).

12 Postoji problem usklađivanja Veberovih tvrdnji da je, s jedne strane, „ratnički polukomunizam” u Sparti bio uveden, skupa sa eforatom, „u interesu održanja discipline i staleške jednakosti ratnika” (Weber, 1922: 555) i, s druge strane, da „je na bojnopolju kralj svemoćan u interesu discipline” (Weber, 1922: 646).

sledbeništva harizmatkog ratnog kneza, koja se ‘podruštvila’ u hroničnu instituciju i koja je, opstajući sada i u vremenima mira, dopustila propast ratnog kneževstva” (Weber, 1922: 646), Veber je na umu imao pojam ratničkog komunizma u širem smislu. Ideja je bila da postoji svojevrsna devolucija ratničkog komunizma od oblika koji je bio potpuno uskladiv sa principom sledbeništva (to je, kako ćemo odmah moći da vidimo, bio oblik u kojem je postojao ratnički komunizam u užem smislu) do „hroničnih” institucija, koje postoje u vreme mira, koje mogu u potpunosti da izgube potrebu i za ratom i za „ratnim knezom” i koje se naposljetku mogu svesti na sasvim obične zajednice trpeze. U tom devolucionom procesu mogu se razlikovati barem tri stadijuma – ratnički red,¹³ ratnička zajednica trpeze, bojni logor u kojem ratnici imaju pravo deobe plena – pre nego što usledi potpuna demilitarizacija u mirnodopskim zajednicama trpeze.

Obrnuto, kao „prvobitno iznikla forma stvaranja trupa koje će biti pripravne za angažman i podobne za disciplinovanje”, ratnički komunizam bi u užem smislu bio svojstven samo kući muškaraca u neodržavljenim plemenima (koja još uvek žive u „neistorijskom vremenu” i koja je Šurc opisao u svojoj knjizi).¹⁴ U tom slučaju bi se jedino kuća muškaraca mogla ubrojiti u tip organizacije ratnika koja je emancipovana u „potpuno autonomno i prema spoljašnjosti zatvoreno podruštvljenje”, dok bi svi ostali pobrojani slučajevi potpadali pod drugi (uobičajeni) tip sastavnog dela poretka „čvrsto ograničenog političkog oblasnog udruženja” (tj. države) kojim su utvrđena sva osnovna pravila, uključujući i pravila regrutacije (Weber, 1922: 645). Kuća muškaraca je za Vebera (baš kao i za Šurca) bila prvobitan oblik *Männerbunda*, ali je (za razliku od Šurca) on smatrao da je ona bila i najjači *Männerbund* zato što se, *upravo takva kakva jeste*, nametala „ratnom knezu” kada je tražio sposobne muškarce sa kojima će

13 Veberov pojam ratničkog reda bio je dovoljno širok da u sebe obuhvati i plemena u vojsci koju je organizovao kalif Omar i ratničke redove koji su u srednjovekovnoj Zapadnoj Evropi nastajali na plimi krstaških ratova. Drugi kalif Rašidunskog kalifata Omar reorganizovao je vojsku kako bi optimalizovao vođenje verskog rata i proširenje državne teritorije. Svoju vojsku on je organizovao po već postojećim plemenima, čijim je pripadnicima omogućio utoljavanje gladi za plenom u zamenu za versku revnost (Weber, 1922: 686), čime je po Veberu svaki musliman pretvoren u „brata reda koji pokorava svet” (Weber, 1922: 310). S druge strane, ratnički redovi nastali u vreme krstaških pohoda bili su za Vebera prevashodno redovi koje je Rimo-katolička crkva stvorila radi rata protiv islama upravo na način na koji su već pre toga bili ustrojani „islamski ratni redovi” (Weber, 1922: 271).

14 Ipak, mora se voditi računa da je Veber pojam kuće muškaraca upotrebljavao u mnogo užem značenju nego Šurc. Dok je Šurc, veran etnografskoj tradiciji, insistirao na bogatstvu pojavnih oblika (o Šurcovoj teoriji, kao i uticaju koji je imala upor. detaljnije: Jeremić Molnar i Molnar, 2021a: 22–27; Jeremić Molnar i Molnar, 2021b), Veberu je pred očima lebdela sveprisutna i univerzalna slika kuće muškaraca: „Kuća muškaraca je očigledno bila kuća (harizmatkog) ratnog poglavice: tu su se odvijale diplomatske akcije, kao što je bilo pokoravanje neprijatelja, tu se držalo ratno oružje, tu su se donosili trofeji (odsečene uši), tu se skupina mladića podučavala ritmičkom – što znači: disciplinovanom – streljaštvu lukom i strelom, po čijim rezultatima je knez sebi birao sledbenike i nosioce službi (otuda doskorašnji ceremonijalni značaj streljaštva lukom i strelom). Moguće je – ako ne i sigurno – da su tamo i duhovi predaka davali svoje savete” (Weber, 1921: 1: 302). Polazeći od ovakve, sasvim precizno definisane kuće muškaraca razumljivo je zašto je Veber osporavao da je ona imala bilo kakve veze sa nomadskim plemenima (Weber, 1921: 1: 350).

krenuti u lovačke i ratničke pohode, *ishodujući na taj način optimalni balans između principa sledbeništva (Gefolgschaft) i ratničkog komunizma*. A pošto kuća muškaraca, skupa sa ratničkim komunizmom u užem smislu, „propada gde god pripadnici političke zajednice nisu više u prvoj liniji ratnici, a rat više nije hronični odnos između susednih političkih tvorevina” (Weber, 1922: 777), to znači da je njen „prirodni” kraj upravo u državi, na čijoj teritoriji kralj svim plemenima počinje da garantuje mir i da kod njihovih pripadnika stimuliše kontinuiranu oporezivu proizvodnju. Na drugom mestu, Veber je tvrdio da „pešadijski orijentisana kuća muškaraca” propada kada u vojsci prevlada konjica, koja „uvežbane i dobro naoružane pojedinačne heroje” potiskuje u drugi plan (Weber, 1921: 1: 302–303). Pošto taj momenat može nastupiti kako pre, tako i posle formiranja države, za teoriju *Männerbunda* od značaja je prevashodno ovaj drugi slučaj, koji na svojevrsan način „oročava” maksimalno trajanje kuća muškaraca u državi.

Iako je nalikovao tradicionalno ustrojenom kućnom komunizmu, ratnički komunizam se od njega razlikovao ne samo po svom harizmatском karakteru nego i po odnosu sa „višom vlašću” – i to već u lovačko-sakupljačkim plemenima, unutar kojih su po prvi put ugledali svetlo dana *Männerbundovi*. Veber je napisao da je u ovim plemenima vlast „mirnodopskog poglavice (*Friedenshäuptling*)” bila legitimirana tradicijom ništa manje nego vlast oca u (komunističkoj) kući i da su one bile suštinski komplementarne. Sasvim drugačije su stvari stajale sa vlašću „ratnog kneza”, koji se emancipovao od „mirnodopskog poglavice”¹⁵ zato što je celo pleme u određenim prilikama – pre svega kada se polazilo u lov na krupnu divljač ili u rat – verovalo ne samo u njegovu magijsku moć da od natprirodnih sila iznudi podršku nego i u njegovu harizmu da od svojih sledbenika iznudi samopožrtvovanu borbenost. Tek pošto bi za sebe zadobio takav posebni položaj, „ratni knez” je sticao određene ruke da obrazuje *Männerbund* kao „zajednicu u zajednici”, unutar koje će moći da dosledno sprovede za borbu neophodni princip sledbeništva.

Na primeru Saula videli smo da je u situacijama kada je „rat postajao hroničan”, „ratni knez” mogao da potpuno marginalizuje „mirnodopskog poglavicu”, da svoje sledbeništvo iz *Männerbunda* uzdigne u „vladajuću kastu” i da u nekom momentu formira državu.¹⁶ Kao što je već rečeno, država je za Vebera bila stanje u kojem podvlašćeni prihvataju „uređeno pokoravanje” koje im nude vladar i njegova kasta, u zamenu za radne i novčane namete. U mladom kraljevstvu „ratni kralj” nastavlja da vlada na osnovu svoje vojne harizme (Weber, 1921: 2: 51), pri čemu u njoj počinje da raste domen magije (već je Saul počeo da prorokuje!), da bi na kraju shvatio da *nikakva intristična* harizma više ne obezbeđuje stabilno legitimiranje vlasti jer ne trpi nikakvo –

15 Do koncepcije „ratnog kneza”, koji je emancipovan od „mirnodopskog poglavice” Veber je došao polazeći od plemenskog ustrojstva Germana (kod kojih je „herceg” bio ratni knez) i Irokeza (kod kojih je „sahem” bio mirnodopski ili privredni poglavica) (upor. Weber, 1922: 759 i Weber, 2005: 739).

16 Pritom nije bilo neophodno da „ratni knez” osvaja i prisvaja susedne teritorije (to je, naravno, uvek bilo poželjno), pošto je dovoljno „radne i oporezive mase” nad kojim bi sa svojim sledbenicima vladao imao i u vlastitom plemenu (Weber, 1922: 756–757).

ni tradicionalno, a kamoli pravno – „uređivanje”.¹⁷ Zbog toga će „ratni kralj” pre ili kasnije biti suočen sa iskušenjem da preduzme radikalne reforme i, ako samo uzmogne, da se samodeifikuje, da teritoriju nad kojom vlada proglasi za svoj patrimonijalni *oikos* i da stvori sopstvenu profesionalnu vojsku, koju će iz svojih prihoda izdržavati, o čijoj veličini i sastavu će sam odlučivati i kojoj će nametnuti gvozdenu disciplinu kako bi bila poslušno oruđe njegove despotske vlasti. To je put koji su po Veberu prvi prokrčili egipatski faraoni, na koje se, kao što smo već imali prilike da vidimo, ugledao Solomon (kojem u tom ugledanju za rukom jedino nije pošla samodeifikacija).

Tako se ukazuju konture jedne prilično konzistentne teorije, čiji bi osnovni postulati bili sledeći:

- 1) kao prvobitna i samonikla organizacija ratnika, *Männerbund* (u formi kuće muškaraca) nastaje u plemenima koja su poznavala lov na krupnu divljač i rat sa drugim plemenima;
- 2) konačni oblik *Männerbundu* daje „ratni knez” (različit od „mirnodopskog poglavice”), okupljajući sledbenike koji bespogovorno veruju u njegovu vojnu (junačku) harizmu i doživljavaju je kao kompatibilnu sa (njegovim i) svojim – u posebnosti njihove egzistencije utemeljenim i za efikasnu borbu neophodnim – ratničkim komunizmom;
- 3) stvaranje države bitan je momenat u razvoju *Männerbunda*, pošto „ratni kralj” (koji će kasnije postati kralj, a potom, veoma lako, i despot) nije u stanju ni da zadrži staru vojnu (junačku) harizmu (pa samim tim ni da na okupu održi sledbeništvo), ni da izdrži u međuvremenu naraslo „breme materijalnih interesa” (pa samim tim ni da sebi dozvoli „luksuz” ratničkog komunizma – u svakom slučaju ne u celoj državi), već mora da se, umesto toga, preorijentiše na „održanje harizmatiskih elemenata u postvarenoj formi unutar vladajuće strukture” – sa kojom postojeća kuća muškaraca, kao izvorna i najznačajnija forma *Männerbunda*, pre ili kasnije dolazi u sukob;
- 4) kada konačno „ratni kralj” (ili kralj ili despot) i odranije postojeća kuća muškaraca uđu u sukob, on se može okončati ili pobedom prvog, koji će zatim činiti sve da stvori patrimonijalnu vojsku, ili pobedom druge, koja će se pokazati kao Pirova pobjeda, pošto će samo odložiti momenat ili konačne propasti ili temeljne transformacije u neki drugi, „kooperativniji” oblik *Männerbunda*.

Najveći problem Veberove teorije *Männerbunda* – ovako rekonstruisane iz fragmenata koji su ostali iza njegove smrti – proisticao je iz bezobalnog određenja ratničkog komunizma. Već sam Veberov pojam „komunizma” je sadržajno teško odrediv, pošto se, s jedne strane, fokusira na „osećaj solidarnosti” među

17 Veber je pisao da „osnivanje velikih političkih tvorevina ne mogu na dugi rok lako da nose zajednice ratnika u stilu ‘kuće muškaraca’ koje su okupljene u nekoj vrsti štaba i koje su monopolistički male, nego je ono – u uslovima prirodne privrede – po pravilu uslovljeno patrimonijalnim i vlastelinskim pokoravanjem zemljišnih oblasti, čak i ako ga započinju mesno gusto nastanjeni ratnici, kao u antici” (Weber, 1922: 206).

članovima komunistički ustrojene grupe dok se, s druge strane, širi u svojevrsnu rezidualnu grupu – odnosi se na sve što je „strano privređivanju”.¹⁸ Pogledamo li kuće muškaraca koje se temelje na razvijenom principu sledbeništva (što je za Vebera bio bezmalo idealni tip *Männerbunda*), vidimo da u njima ima veoma malo „osećaja solidarnosti”. Skandinavske sage svedoče o tome da je među sledbenicima (berserkerima!) uvek plamteo odnos rivalstva, koji ne samo što je predestinirao neegalitarno ustrojstvo kuće muškaraca (sledbenici se različito pozicioniraju, u zavisnosti od toga da li i koliko naklonosti vođe uživaju: Harris, 1993: 298) nego je stvorio i jedan principijelni animozitet prema svakom obliku ispoljavanja „osećaja solidarnosti” (moglo bi se reći: antikomunizam). To je najbolje uočljivo na jednom drugom primeru. Kada je u 4. veku među vizigotskim seljacima počelo da se širi hrišćanstvo, a sa njim i jedan novi oblik komunističkog učenja i religiozne solidarnosti, suprotstavio mu se poglavica (u Veberovoj terminologiji: „ratni knez”) Atarid, „u društvu kriminalnih razbojnika”, među kojima se nalazio njegov sin i koji su mu se obraćali oslovljavajući ga kao „gospodara (*despotes*)” (Thomson, 1966: 52–53). Atarid je očigledno bio vođa *Männerbunda* sledbenika (Enright, 1996: 203), koji nisu imali sluha ni za kakav komunizam i koji su bili spremni da disciplinovano, iz slepe pokornosti prema njemu, pobiju onoliko svojih saplemenika koliko im on to naredi.

Drugo, ogroman jaz deli „komunizam logora i plena” *ad hoc* regrutovanih vojnika u nekoj državi koji kreću u jedan sasvim konkretan ratni poduhvat (tj. ratnički komunizam u najširem smislu) i komunizam sledbenika „ratnog kneza” u sveapsorbujućoj (totalnoj) zajednici kakva je izvorno bila plemenska kuća muškaraca (ratnički komunizam u najužem smislu). Veber je očigledno bio svestan ovog problema pošto je posegnuo za posredujućom kategorijom – nesumnjivo nesrećno formulisanom! – „radikalnog vojnog polukomunizma”, koja je trebalo da bude primenjiva i na neke jače integrisane vojne organizacije u državama. Iako je tvrdio da je u „istorijskom vremenu” (tj. nakon pojave država) „radikalni vojni polukomunizam” postojao samo u spartanskim *Männerbundovima*, lista bi se svakako mogla proširiti i *Männerbundovima* nekih od „ratničkih država” koje je pominjao. To je, uostalom, i sam Veber priznao na drugom mestu: „Sve specifične ratničke države, kao na tipičan način Sparta, zadržale su ostatke harizmatškog komunizma i pokušavale da junake sačuvaju od ‘iskušenja’ koja nastaju iz brige o posedu, racionalnog sticanja, brige o porodici, upravo onako kako su to činili religiozni redovi” (Weber, 1922: 761). Rečeno je važno ne samo za sledbenike kralja u merovinškoj državi (*trustis*) i u karolinškoj

18 Kritičari skloni paradigmi orijentalizma optuživali su Vebera da je „stigao do bipolarnog univerzalno-istorijskog (makrosociološkog) modela koji je povezivao kapitalizam, tržišnu privredu i kompeticiju (formalnu racionalnost) sa antičkim gradom, feudalizmom i zapadnom demokratijom, na jednoj strani, i socijalizam (supstantivnu racionalnost), kućnu ekonomiju i monopol sa ‘orijentalnim despotizmom’, ‘patrimonijalizmom’ i ‘liturgijskom državom’, na drugoj strani; prvi, pretežno ekspanzionistički, ‘racionalan’ i ‘progresivan’; drugi, pretežno statičan, korporativan i hijerarhijski” (upor. Mueller, 1982: 166). Iako upravo primer Veberovog proučavanja *Männerbundova* pokazuje koliko je ova kritika preterana, nesumnjivo je da je on u nekim svojim shvatanjima podlegao iskušenju prenaprezanja pojmova koje je koristio u analizi modernog društva kako bi objašnjavao davno iščezle institucije. „Komunizam” – pogotovo onaj ratnički – nesumnjivo spada među ove pojmove.

državi (*satillites*), koje je Veber u jednoj skici samo lapidarno pomenuo (Weber, 1922: 640), nego i za garnizonska naselja (*amsār*) koje je kalif Omar osnovao na osvojenim teritorijama radi daljeg nastavljanja svetog rata (u sklopu inoviranog koncepta hidžre i uz finansijsku podršku divana), naseljavajući ih celokupnim plemenima koja je izmestio iz pustinje i čije je ratničko ustrojstvo samo prilagodio zahtevima nove religije (upor. Athamina, 1987: 9 i dalje; Kennedy, 2001: 7 i dalje).

3. Ratnički kult

Evidentno je da je Veber u svojoj teoriji izloženoj u *Privredi i društvu* daleko više pažnje posvetio ekonomskoj nego religioznoj strani *Männerbunda*. U delovima *Starog jevrejstva* posvećenim Saulu i Davidu bilo je upravo obrnuto: Veber je akcenat stavio na njihovo ekstatičko ratništvo koje je bilo osnov njihove harizme i pomoću kojeg su oni u svoje sledbeništvo privlačili *verske* ratnike. Štaviše, u *Starom jevrejstvu* skicirana je i jedna teorija ekstatičkog ratništva koja je trebalo da obuhvati potpuno individualne slučajeve „berserkerskih” maničnih ispada (primer je pružao starozavetni lik Samsona), „akutne zajedničke ekstaze” ratnika tokom ratničkog plesa i virtuelne kolektivne ratničke ekstaze, za koje je bio neophodan „asketski trening” (Weber, 1921: 3: 103), ali i specifičan kult, s obzirom da je ovaj tip ekstatičnog ratništva bio svojstven prvo nazirejima, kao „jahvističkim verskim ratnicima, dakle jednoj vrsti jahvističkog ratnog reda”, a zatim i sledbenicima Saula i Davida (Weber, 1921: 3: 104 i dalje). Implikacija ove teorije bila je da se ekstaza u ratovanju izvorno javlja samo u vidu individualnih manifestacija posebne „obdarenosti”,¹⁹ da bi njena kolektivizacija usledila kao posledica brižljive nege kroz muziku, telesne vežbe i, konačno, rituale specifičnog ratničkog kulta. Na taj način se uspostavlja posebna veza – potpuno nezavisna od ratničkog komunizma – između junačkog, prirodno obdarenog i potpuno spontanog ekstatičara („berserkera”) i njegovih sledbenika, koji veličinu njegove harizme mogu da spoznaju tek nakon dugih i mukotrpnih priprema.²⁰

U celom spisu *Privreda i društvo* najvažnije mesto za rekonstruisanje Veberovog shvatanja religiozne strane *Männerbundova* nalazi se u jednoj šturoj skici. Tu nalazimo samo lapidarno Veberovo upućivanje na to da je u harizmatiskim ratničkim udruženjima postojalo „učeeće u orgijama ratnika (eventualno kanibalizam) i kultovima ratnika” (Weber, 1922: 641). Da bi se ovo mesto razumelo neophodno je uporediti ga sa drugim mestima na kojima je Veber upotrebljavao pojmove orgije i kulta. Tako je, baveći se mogućnostima „harizmatiski obdarenih” da stvaraju sledbeništvo, Veber pisao: „Snagom ove

19 Veber je odlučno odbacio mogućnost da se „berserkerska” mahnitost postizala „planski”, uz pomoć određenih psihoaktivnih supstanci (Weber, 1921: 3: 103; Weber, 1922: 140), što je i razumljivo s obzirom da je insistirao na ličnoj harizmi junaka, koja omogućava potpuno samostalno i spontano dolaženje u takva stanja.

20 Ovde je Veberu kao model svakako poslužila germanska „aristokratska” institucija sledbeništva (*comitatus*), koja se najduže održala u Skandinaviji. Tamošnja vlastela je, naime, za potrebe ratovanja, oko sebe okupljala grupe verskih ratnika koji su se nazivali berserkerima ili vulfhedinima (Nordberg i Wallenstein, 2016: 51).

obdarenosti ('harizme') i – ako je ideja boga već dovoljno jasno koncipirana – snagom u njoj počivajućeg božanskog poslanja oni vrše svoju delatnost i vlast. To važi za lekare i proroke potpuno isto kao i za sudije, vojne vođe i predvodnike velikih lovačkih ekspedicija. [... I]ste stvari se univerzalno ponavljaju, iako u religioznoj oblasti često najčišće izraženo" (Weber, 1922: 753). Ovde je glavna ideja bila da je najstarijim harizmatičima (prevažno „predvodnicima velikih lovačkih ekspedicija”, koji su u vreme rata po pravilu postajali i „vojne vođe”) harizma bila sasvim dovoljna da „vrše svoju delatnost i vlast”, a da je pozivanje na „božansko poslanje” bio tek kasniji proizvod razvoja religijske svesti – nakon što je u njoj sazrela ideja boga. Drugim rečima, najstariji *Männerbundovi* još nisu morali da budu nikakvi „kultovi ratnika”, ali su zato uvek i svugde morali da budu – „orgije ratnika”.

Orgija je za Vebera bila „praisvorna forma religijskog udruživanja” i „društveni oblik” u kojem učesnici, s vremena na vreme, dospevaju u stanje ekstaze pod vođstvom „profesionalnog vrača” (Weber, 1922: 228). To znači da je i vračev ratnički pandan – „ratni knez” – morao da svoj *Männerbund* od samog početka tako organizuje da bude ujedno i orgastičko „religijsko udruženje”, odvojeno od plemenskog „religijskog udruženja” (za čije upražnjavanje je „mirnodopski poglavica” bio upućen na usluge vrača kao „najstarijeg zanatlije”). Šta je tačno značilo da je jedna kuća muškaraca „orgastična” Veber nigde nije eksplicirao i to je, nažalost, ostao ujedno i najnedorečeniji i najmračniji deo njegove teorije *Männerbunda*. Na primeru jevrejskih *Männerbundova* već smo mogli da vidimo da je orgastičnost podrazumevala dovođenje u stanje „berserkerke” ekstaze, u kojoj se besomučno uništava sve ispred sebe (Samson rastrže neprijatelje isto kao i lavove). Iako to nigde nije eksplicirao, Veber je podrazumevao da „obdarenost” za samostalno dospevanje u stanje „berserkerke” ekstaze (mahnitosti) predstavlja samu suštinu ratničke harizme, koju jedan „ratni knez” mora kontinuirano da demonstrira kako bi uopšte došao u poziciju da stvara sledbeništvo (tj. da stvori kuću muškaraca kao izvorni oblik *Männerbunda*). Međutim, pošto sledbenici ne poseduju ovu harizmu, „ratni knez” se brzo suočava sa izazovom pronalazjenja dodatnih sredstava, uz pomoć kojih će, prvo, i njih dovesti u stanje „berserkerke” ekstaze i, drugo, povezati ih da ratuju kao kakav-takav kolektiv („telo”) pod njegovom komandom. Sva ta sredstva mogla bi se objediniti pojmom ritualne ekstaze: da bi na bojnopolju (ratujući protiv neprijatelja ili loveći krupnu divljač) uopšte bili u stanju da kolektivno dospeju u stanje „berserkerke” ekstaze, pripadnici *Männerbunda* su pre toga morali biti pripremljeni odgovarajućim ritualnim radnjama, koje su ih takođe dovodile u različita stanja ekstaze.

Najelementarnije ritualno sredstvo kojim se kod pripadnika *Männerbunda* van bojnopolja provocira ekstaza, kako bi po dolasku na njega dospeli u ono najvažnije – zapravo jedino važno – stanje „berserkerke” ekstaze, po Veberu je predstavljao ratni ples (Weber, 1922: 231). Da li ratnički ples poseduje još neke primese uvek je konkretno pitanje. Na drugom mestu Veber je pisao da je veoma često „erotska orgija suštinski neželjena posledična pojava ekstaze koja je proizvedena drugim orgastičkim sredstvima, naime plesom” (Weber, 1922: 344). S obzirom da u izvornoj orgiji nije bila opterećena nikakvim religioznim

barijerama, (kolektivna) seksualna ekstaza je svakako bila nešto što su i pripadnici *Männerbunda* mogli da praktikuju. U tom slučaju, seksualni čin se verovatno nadovezivao na ratnički ples i, baš kao i on, trebalo je da doprinese optimalizaciji psihofizičkih predispozicija ratnika za glavnu ekstazu – u njihovoj zajedničkoj borbi protiv neprijatelja ili krupne divljači. Ipak, u svetlu daljeg razvoja samog *Männerbunda* pokazalo se da je najvažnije ritualno sredstvo za provociranje ekstaze kod njegovih pripadnika van bojnog polja bilo žrtvovanje koje je obuhvatalo i sakralni obed. Učesnici ratničke orgije, smatrao je Veber, žrtvuju životinje i ljude (po pravilu zarobljene neprijatelje), da bi odmah nakon toga konzumirali meso žrtve. Svrha celog rituala bila je da se pripadnici *Männerbunda* učvrste u veri da su veze među njima dobile novi kvalitet (tj. da su postajali zaista jedno „telo“) kada je, sa mesom, u njih ušla i „duša“ te iste životinje” (Weber, 1922: 231) – a „eventualno“ i čoveka (s obzirom da je Veber u već pomenutoj skici eksplicitno uputio na kanibalizam).

Stvaranje ratničkog kulta (pogotovo ako je tome sledilo i stvaranje države) dovelo je do radikalnih promena u ratničkoj orgiji (iako još uvek ne i njen nestanak). Sama stanja „akutne ekstaze“, kao centralni fenomen ratničke orgije, postala su problem zbog stvaranja velikih emotivnih amplituda kod ratnika. „Ratni knez“ je pre ili kasnije morao da uvidi da „profesionalni ratnik potrebuje ne samo akutnu ekstazu nego harizmatski trajni habitus” (Weber, 1922: 307) i to je bio prvi korak u devalvaciji značaja ekstaze – isprva samo one ritualne (s obzirom da je „berserberska“ ekstaza bila i ostala *conditio sine qua non* postojanja *Männerbunda*). U narednom koraku su pripadnici *Männerbunda* počeli da obožavaju *sasvim određenog* ratničkog boga od koga su na *sasvim određene* načine tražili *sasvim određene* činidbe, što je dovelo do nastanka jednog rudimentarnog etosa, koji je dalekosežno promenio njihove načine života (Weber, 1922: 232). U *Starom judaizmu* Veber je, na primeru nazireja, konstatovao da se na ovom stadijumu razvoja *Männerbunda*, kao posledica obrazovanja etosa čije je usvajanje ratnički bog Jahve zahtevao od pripadnika u zamenu za ispunjenje zahteva koje su mu oni upućivali, počinju javljati i određene primese asketizma, a prevashodno tabu opštenja sa ženama. Najkrupnije promene usledile su ipak nakon što je „ratnom knezu“ pošlo za rukom da obrazuje državu: tada on (već kao „ratni kralj“, kralj ili despot) počinje da „kroti“ ratničku orgiju eliminacijom jednih i svođenjem drugih ekstatičkih sadržaja na minimum. Veberovo mišljenje je bilo da su stari Grci otišli najdalje u „kroćenju“ izvorno potpuno razobručene ratničke orgije (skupa sa „kroćenjem“ i same kraljevske vlasti): „zato je nega disciplinovanog ratničkog junaštva kod Helena konačno uravnotežila junačku ekstazu uz pomoć neprestano poravnavajuće ‘*sophrosyne*’, koja je trpela samo čisto muzičko-ritmički stvorene forme ekstaze i takođe pritom – baš kao i konfučijanski racionalizam, iako ne tako dalekosežno kao ovaj, koji je dopuštao isključivo pentatoniku – ‘*etos*’ muzike vrlo brižljivo odvagnula kao ‘politički’ ispravan” (Weber, 1922: 309). A kada države budu konačno prigrlile proročke religije takvog strpljenja će nestati i nikakvo „balansiranje“ više neće biti moguće. U ime novoobznanjenog ideala „sistematski etičkog načina života” (kojeg prorok objavljuje kao fundamentalni božji zahtev), i sami vladari će početi da rade na gušenju svake, pa i ratničke ekstaze – one „berserberske” pogotovo.

Kao što je već konstatovano, ovaj deo Veberove teorije *Männerbunda* ostao je krajnje fragmentaran i ne samo da ga je veoma teško na zadovoljavajući način rekonstruisati nego je skoro nemoguće popuniti sve praznine koje nužno preostaju. Pozabavimo se na ovom mestu samo sa pet, po našem mišljenju najznačajnijih pitanja.

Prvo, da li izvorna kuća muškaraca nastaje radi lova i rata ili radi pljačke? Sva Veberova razmatranja *Männerbundova* u *Privredi i društvu* temelje se na pretpostavci da je njihov izvorni oblik kuća muškaraca koju „ratni knez” odvaja od plemena kako bi stvorio sledbeništvo sa kojim će ići u lov na krupnu divljač i rat. Međutim, u *Starom jevrejstvu* Veber je eksplicitno tvrdio da je Benjamin bio vođa kuće muškaraca koja se bavila isključivo pljačkom (svega, pa i žena), da bi tek vremenom prerasla u zemljoradničko pleme, koje je nalikovalo ostalim jevrejskim plemenima iz vremena egzila i koje je iz sebe moglo da iznedri *Männerbund* dostojan tako uzvišenog zadatka kakav je rat za stvaranje države. Iako je ponajviše inklinirala onome što je Veber nazivao ratničkim komunizmom (privređivanje joj je zaista bilo ponajviše „strano”), pljačkaška kuća muškaraca se u kontekstu *Privrede i društva* ukazuje kao svojevrsna patološka pojava *upravo zato što nije zainteresovana ni za lov na krupnu divljač ni za rat protiv sebi ravnog neprijatelja (tj. kuće muškaraca nekog plemena), već samo za otimačinu kao takvu*. Međutim, jednako kao što se mogla javiti kao pervertirani oblik kuće muškaraca (npr. nigerijski *Männerbund* leoparda), ona je mogla biti i njen izvorni oblik. Ovu dilemu zaista je teško razrešiti. Tokom proteklih 100.000 godina, koliko se može reći da traje istorija čoveka kao lovca-sakupljača sposobnog da koristi neku vrstu simbola (Kelly, 2013: 271), najveći deo vremena ispunjavaju plemena koja su bila isuviše mala da bi iz sebe iznedrila *Männerbundove* i isuviše siromašna da bi bila pljačkana (osim, naravno, u pogledu žena). Ravnajući se prema trodeobnoj klasifikaciji tipova plemena lovaca-sakupljača (nomadska, kompleksna i konjanička), očigledno je da su za Veberovu teoriju *Männerbunda* relevantna samo ona kompleksna (segmentirana), koja su se proširila tek pre 12.500 godina, koja su bila sedelačka, koja su odbacila izvornu jednakost (u njima se sve češće pojavljivalo i robovlasništvo) i koja su revolucionisala oružje i počela da ga kolektivno upotrebljavaju (u skladu sa nekakvom rudimentarnom strategijom i taktikom)²¹ jedna protiv drugih, iako još uvek bez upotrebe konja (Fry, 2014: 54 i dalje; Fry i Söderberg, 2013: 270 i dalje; Fry i Söderberg, 2014: 257 i dalje; Kelly, 2013: 240 i dalje).²² „Neolitska revolucija”, do koje je došlo pre otprilike 10.000 godina i koja je zemljoradnju afirmisala kao osnovni tip

21 Tokom mezolita (tj. pre 14.000 do 10.000 godina), koplju (koje se koristilo još od paleolita) pridruženi su luk i strela, pračka, kratak mač i toljaga – oružja koja će u ratovima dominirati čitavih narednih 11 milenijuma. Crteži iz pećina koji potiču iz mezolita svedoče o tome da je lov do tada već postao organizovana delatnost: više lovaca počelo se udruživati u formacije koje su omogućavale bolju upotrebu oružja i kojima su komandovala individue koje su prikazane kako se ističu posebnom odećom – pa samim tim i društvenim statusom (Ferrill, 1997: 18–21).

22 Nomadska lovačka plemena, koja su po pravilu egalitarna, nesegmentirana i sa veoma malom (pokretnom) imovinom još ne poznaju rat u pravom smislu te reči (već samo individualno nasilje i impulsivne grupne okršaje slabog intenziteta) dok konjanička lovačka plemena ratuju

privređivanja, pokrenula je kompleksna lovačka plemena na transformaciju, tako da je naposljetku lov od sveobuhvatnog načina života postao ritualna manifestacija prestiža vladajućeg sloja (Burkert, 1997: 53). Ključno pitanje koje se postavlja iz perspektive Veberove teorije *Männerbunda* jeste da li su kompleksna lovačka plemena, u vremenima u kojima su dominirala, samostalno stvorila svoje kuće muškaraca (zarad lova na krupnu divljač i rat) ili su oponašala autohtone pljačkaške kuće muškaraca (zarad odbrane od njih) čim su postale pretnja za njihovo kumulirano bogatstvo.²³ Kao što je već konstatovano, na to pitanje nije moguće dati nikakav pouzdani odgovor.

Drugo, kakvom konačnom cilju su bile podređene sve ekstaze („berserkerska” i sve ritualne) koje je razbuđivala ratnička orgija jedne kuće muškaraca? Po Veberovom mišljenju, cilj svake ekstaze bio je ili spasenje ili samoobogotvorenje (Weber, 1922: 307). Međutim, samoobogotvorenje je moglo postati cilj ekstaze tek kada je stvoren pojam boga, dakle nakon što je nastao ratnički kult, dok se na spasenje moralo čekati sve dok se nisu pojavile soteriološke religije. Istina, Veber je malo niže napisao da cilj ekstaze ne mora nužno biti samoobogotvorenje već i svaka druga „inkarnacija natprirodnog bića [...] u čoveku” (Weber, 1922: 307). Gore smo već videli da je Veber smatrao da konzumiranje mesa žrtvovane životinje imalo za cilj da pripadnike *Männerbunda* učvrsti u uverenju da je u sve njih ušla njena duša, ujedinjujući ih na taj način u jedno sveobuhvatno telo, što je u potpunosti odgovaralo Veberovom određenju totemizma (Weber, 1922: 247).²⁴ To bi dalje podrazumevalo da je ratnička orgija, pre nego što je prerasla u ratnički kult, bila zapravo jedno totemističko „bratstvo”. Ovde se javljaju dva problema. Prvo, kako objasniti pojavu kanibalizma, koji Veber doduše nije smatrao univerzalnom pojavom ratničke orgije, ali je ipak našao za shodno da je evidentira;²⁵ i drugo, zašto je kasnije nastalim proročkim religijama smetalo to što su u orgastičkim religijama žrtvovane (rastrzane) baš domaće životinje

uz preovlađujuću upotrebu konja, što je za Vebera označavalo, kao što smo imali prilike da vidimo, kraj ekstatičnog junaštva ukorenjenog u „pešadiji”.

- 23 U Evropi, u kojoj je neolit započeo prilično miroljubivo, situacija se znatno pogoršala pre otprilike 7.000 godina: tada započinje praksa izgradnje utvrđenja, dešavaju se izuzetno brutalni masakri, cela plemena bivaju istrebljena itd. Danas nije moguće utvrditi ko su bili napadači, ali analiza izotopa stronijuma u mineralizovanim tkivima nekoliko individua u Šljacu (pronađenih van lokaliteta masakra, u kojem je po svoj prilici stradalo celo pleme) upućuje na prisustvo stranaca – možda „stranih zavojevača” iz područja oko Crnog mora, u kojem je u to vreme došlo do velikih geoloških promena (Teschler-Nicola, 1999: 447–450). S druge strane, izvesno je da su napadači otimali žene (čiji skeleti nedostaju u ostacima masakra kod Šljaca), pa čak i decu (čiji skeleti nedostaju u ostacima masakra kod Talhajma) (Wild et al., 2004: 380), što otvara mogućnost da se radilo o pljačkaškim kućama muškaraca u Veberovom smislu te sintagme. Naravno, nije moguće dati odgovor na pitanje da li je to bio model (indoevropski? uvezen iz Azije?) prema kojem su kasnije nastajale kuće muškaraca u Evropi.
- 24 Doduše, svugde gde je kult duhova predaka igrao važnu ulogu u kući muškaraca – kao u Kini – totemizam je bio u uzroku (Weber, 1921: 1: 376–377).
- 25 Na drugom mestu Veber je, nabrajajući sredstva ekstremnog intenziviranja osećanja kod učesnika neke orgije u cilju postizanja efekta iskoračenja iz svakodnevnice i osnaživanja odgovarajućeg verskog ubeđenja, pomenuo i „totemističke orgije sa mesom, kanibalističke obede” (Weber, 1921: 1: 250).

(prevashodno stoka),²⁶ za koje je gotovo neverovatno da su mogle biti totemi *ratničkih* orgija. Oba problema mogu se prevazići ako se pretpostavi da žrtveni ritual i sakralni obed uopšte nisu sledili logiku inkarnacije (tj. prihvatanja duše totemske životinje sa njenim mesom) već mimezisa (tj. oponašanja divlje životinje koja lovi, ubija i rastrže-proždire ljude i domaće i divlje životinje). U tom kontekstu je zanimljivo da je, na mestu *Starog jevrejstva* na kojem je preneo biblijski opis Benjaminovog plemena kao „grabljivog vuka koji ujutru ždere lovinu, a noću deli plen” (*Moj. I, 49.27*), Veber olako prešao preko jedne veoma važne implikacije ovog opisa (Weber, 1921: 3: 50). Opis, naime, iskoračuje iz tadašnjih jevrejskih negativnih stereotipija o vuku („večernji vuk koji ništa ne ostavlja za jutro”, *Sof., 3.3*) i ističe solidarnost pripadnika čopora. Treba imati na umu da su dugo nakon egzila iz Egipta, sva jevrejska plemena, a ne samo ono Benjaminovo, nastavila sa praksom obožavanja teriomorfnih bogova, pa su čak i nastojala da tu praksu nekako usaglase i pomire sa kultom Jahvea (upor. *Jez., 8.10*; Murison, 1901: 183). Zato je sasvim moguće da citirano mesto *Prve knjige Mojsijeve* čuva uspomenu na totemističku prošlost Benjamina, njegovih saplemenika i potomaka, koji su nastojali da „postanu” vukovi, ali ne tako što će žrtvovati i jesti *vučje meso*, nego tako što će oponašati *vučji duh* u ekstazi plesa, ekstazi „berserberske” jarosti u lovu i borbi i, konačno, ekstazi rastrzanja žrtve. Naposletku, kao što je već pomenuto, skandinavske sage ne poznaju samo jednu vrstu ekstatičkih ratnika: pored berserkera (*berserkir*, „onih sa medveđom košuljom” ili „onih bez košulje” – pravi smisao je teško utvrditi), koje je Veber stalno imao u vidu, postojali su i vulfhedini (*úlfhednar*, „oni sa vučjom glavom”), kojima su brojna likantropska sredstva (inače dobro uklopiva u indo-evropski obrazac)²⁷ služila isključivo kao „pomoć u identifikaciji sa predatorima koje su hteli da oponašaju” (Nordberg i Wallenstein, 2016: 57).²⁸

26 Veber je verovao da je brutalno rastrzanje životinja u žrtvenom ritualu bio jedan od glavnih razloga zbog kojih su utemeljivači proročkih religija, počev od Zaratustre, zastupajući interese najširih seljačkih i stočarskih masa, denuncirali i progonili sve one koji su upražnjavali „opojni kult somatske žrtve (*Somaopfer*) koja je nedostojna čoveka i nanosi patnju životinjama” (Weber, 1922: 268).

27 Za poseban „vučji” izgled i mahnito ponašanje ratnika Grci su čak imali posebnu reč (*lyssa* – od *lykos*, vuk), koju već Homer upotrebljava kada opisuje Hektora i Ahileja. Posebnu reč za ovu likantropsku „maskaradu” i performans (koji izgleda da je obuhvatao zavijanje, ujedanje i pijenje krvi) imali su i Germani (*wut*), Kelti (*fraga*) i Iranci (*aēšma*), iako bez direktnog upućivanja na vuka (Lincoln, 1991: 133–134).

28 Možda najstarije svedočanstvo o postojanju tog obrasca čuva jedan grob u blizini Bajkalskog jezera, koji se nalazi na mestu gde je (opet možda) jedan indo-evropski, osvajački, lovački i totemistički *Männerbund* upriličio svoj prvi žrtveni ritual nakon porobljavanja indogenog, mahom ribarskog stanovništva. Grob je inače deo groblja, koje je jedno od najznačajnijih lokacija za izučavanje tzv. kitojske kulture, koje je bilo u upotrebi tokom 7. i 6. milenijuma pre n.e. i koje ukazuje na veoma čudnu demografsku strukturu korisnika (broj pokopanih muškaraca u zreloj dobi daleko nadmašuje broj dece, starih i žena: Weber, Link i Katzenberg, 2002: 249 i dalje). U pomenutom grobu, inače najstarijem na celom groblju, „sahranjen” je jedan izuzetno velik i star vuk, čiji su prirodni habitat bile mnogo stotina kilometara udaljene tundre, u čijem se krilu nalazila odrubljena glava odraslog muškarca i oko čije glave su bili rasuti fragmenti skeleta drugih ljudi. Na osnovu činjenica da je ovaj vuk očigledno igrao značajnu ulogu u životu ljudi (Bazaliiskiy i Savelyev, 2003: 27–28), da se nije hranio istom

Treće, kakve je sve posledice ostavila inauguracija asketskih principa u jednoj ratničkoj orgiji? Sama ova orgija je, kao što smo imali prilike da vidimo, opstala sve dok su postojali ratnički *Männerbundovi*. Ako je zaista jedna od najvažnijih promena tokom njihove duge istorije bila uvođenje tabua seksualnog opštenja sa ženama,²⁹ onda je ovo stvaranje ozbiljne (religiozne?) prepreke dospevanju u heteroseksualnu ekstazu moralo doprineti jačanju homoseksualne orijentacije pripadnika *Männerbundova*, a od samih *Männerbundova* stvoriti „erotsku diseminacionu oblast (*erotische Streuungsgebiet*) muških junaka” – kako je to tvrdio Hans Bliher (Hans Blüher) (Blüher, 1966: 49). I samo sledbeništvo, bez kojeg je po Veberu bilo nezamislivo postojanje *Männerbundova*, bilo je snažno emotivno impregnirano: već pomenute skandinavske sage, primera radi, svedoče o tome da je ljubav sledbenika prema vođi bila безусловna, samopožrtvovana (do

hranome (pretežno ribama) kao muškarci čiji su delovi tela pokopani sa njim, već za vukove uobičajenom divljači, kao i da je pred smrt (sudeći po stanju zuba) verovatno bio upućen na pomoć ljudi (Losey, 2011: 180 i dalje), moglo bi se pretpostaviti da se radilo o totemu osvajačkog *Männerbunda* (kojem je više godina bilo potrebno da pristigne iz udaljenih tundri?). Njegovu (po svoj prilici prirodnu) smrt pripadnici osvajačkog *Männerbunda* obeležili su ritualnom manifestacijom produžetka njegovog života u sebi samima, kao novim gospodarima: ekstatički su rastrgli tela nekolicine domorodaca, dok su „pošteđenu” glavu jednog od njih koji se od ostalih isticao po nečemu (otporu osvajačima?) stavili pod šape nadmoćne uginule životinje. Da li su osvajači tela rastrgnutih domorodaca na kraju i konzumirali (uz neizbežno pijenje krvi) nemoguće je utvrditi, ali to u svakom slučaju ne bi bila neuobičajena završnica celog rituala (upor. primere preistorijskog ritualnog kanibalizma – različitog od nutritivnog – u Evropi: Boulestin et al., 2009; Morales-Pérez et al., 2017). Takođe u obzir dolazi i mogućnost inicijacijskog kanibalizma, za koji je Walter Burkert, na osnovu Platonovog izveštaja iz *Države* (565e.), pretpostavio da je postojao na Vučjoj planini na Peloponezu, u Hramu Zevsa-Vuka. Uzimajući u obzir i sve sačuvane antičke zapise o *Männerbundovima* – po njegovom mišljenju, u formi „tajnih društava” – čiji su se pripadnici „transformisali” u vukove i, u sklopu orgastičkih rituala, praktikovali kanibalizam, Burkert je zaključio da inicijacijski kanibalizam nije bio ograničen na Vučiju planinu, da je, štaviše, imao dugu tradiciju (praktikovan je još u mezolitu) i da se svodio na konzumiranje pomešanih utroba žrtvovanih životinja i ljudi, koje je zahtevano od inicijanata u kult (Burkert, 1997: 105; upor. i Buxton, 1989: 68–69 – tome u prilog bi mogao da govori skelet dečaka, pronađen 2016. u temeljima oltara Hrama Zevsa-Vuka, koji je u grudnom predelu imao jasne tragove sečiva koji upućuju na vađenje utrobe). Pritom je Burkert propustio da primeti da takva inicijacijska praksa predstavlja verno oponašanje ishrane mladunaca vuka: nakon uspešno okončanog lova i konzumiranja lovine, naime, bilo koji pripadnik čopora odlazi u jazbinu kako bi mladunce nahranio mesom koje povrti iz stomaka. Likantropski kult inicijante tretira upravo kao štenad koja, da bi izrasla u prave vukove, treba da se hrani svim raspoloživim utrobama, „ukrčkanim” u loncu kao pandanu vučjem stomaku.

- 29 Veber je dobro naslutio da biblijska priča o Samsonu čuva sećanje na opasnost koja je ekstatičkom ratniku pretila od seksualnih čari žene (Weber, 1921: 3: 103), ali se nije upustio u raspravu ni o pravoj prirodi te opasnosti, ni o paradoksu da se u jednu orgiju uvode asketiski principi poput tabua opštenja sa ženama (konsekventno primenjen, ovaj tabu je onemogućavao jedan od najvećih užitaka koji je donosio rat: priliku da se, nakon pobeđe, siluju žene neprijatelja, ako je moguće u prisustvu njihovih očeva, braće i muževa: upor. Devereux, 1965: 235). Sasvim je verovatno da je tabu uveden zato što je na samom bojnopolju, dok su još trajale borbe, „ženska erotika” (u nekim slučajevima i sam pogled na obnaženo žensko telo) delovala destruktivno na ratničku ekstazu, tako da su, znajući za to, žene neprijatelja često bile spremne na žrtvu svoga tela samo da bi otupele ubojitost mahnitih napadača na domove svojih bližnjih i tako pomogle svojim muževima u odbrani (upor. detaljnije: Woodard, 2013: 244 i dalje).

same smrti) i „erotska”, ponekada sa potpuno nesublimiranom homoseksualnom konotacijom (Harris, 1993: 303).³⁰ Nije zato nimalo slučajno što Veber, kada govori o *Männerbundovima* koji su nekako uspeli da nađu svoje mesto u „ratničkoj državi”, ističe spartanske sinitije (kao egzemplarni „radikalni vojni polukomunizam oružanih udruženja”) i vrednost ‘*sophrosyne*’ (koja onemogućava raniju ekscenost ratničke orgastičnosti). Vrednost *sophrosyne* su inače sami Grci smatrali karakterističnom upravu za Spartu (na njoj su Spartanci gradili političku stabilnost, moralni konzervativizam i vojničku disciplinu), ali su je prevashodno rezervisali za one podvlašćene – žene i omladinu (North, 1966: 122 i 131). Kada je omladina u pitanju, *sophrosyne* je naročito morao da se pridržava mladić koji je imao pasivnu ulogu (*eromenos*) u homoseksualnom odnosu sa starijim muškarcem (*erastes*) (Golden, 1984: 312–313; na nekim sačuvanim slikama se na ovu vrednost aludiralo prikazivanjem *eromenosa* kako tokom seksualnog čina zadržava bezizražajno lice i ne postiže erekciju), zbog čega su ovaj odnos subordinacije sami Grci smatrali da potiče iz „vojne organizacije dorskih država” (Dover, 2004: 185). Indikativan je početak *Zakona*, u kojem Platon, kroz usta Atinjanina, podvrgava kritici upravu sinitije dorskih država, koje su pre toga Spartanac Megil i Krićanin Klinija hvalili kao glavno uporište vrline *sophrosyne*: „Pa i to vaše telesno vežbanje (*gimnasia*) i zajedničko obedovanje (*sissitia*) su sada na mnoge načine korisni za države (*poleis*), ali su u slučaju građanskog rata opasni, kao što je pokazala omladina Mileta, Beotije i Turije. Štaviše, čini se da je samim svojim dugim postojanjem ova institucija iskvarila zadovoljstva ljubavi koja su prirodna ne samo ljudima nego i životinjama. Za to su vaše [dorske] države najviše odgovorne” (636b). Kao što možemo da vidimo, ovde Platon zapravo govori da *Männerbundovi* dorskih država imaju dugu tradiciju, tokom koje su (u nekom momentu u nedefinisanoj prošlosti) „prirodna” (tj. heteroseksualna) zadovoljstva počela da se potiskuju u korist onih vojno poželjnih (tj. homoseksualnih) i da ovu seksualnu subordinaciju (koja je sprovedena prinudom na vrlinu *sophrosyne*), omladina nije rado prihvatila, čime je stvoren (novi!) razlog za pobunu protiv države.

Četvrto, kakvu disciplinu uopšte može da postigne kuća muškaraca ako je tim muškarcima svojstvena orgastička religioznost? Govoreći eksplicitno o „berserkerima”, kao harizmatičnim vođama i ekstatičnim ratnicima *par excellence*, Veber je bio potpuno jasan: oni su bili potpuno „iracionalni” i zbog toga im je bila strana svaka disciplina (Weber, 1922: 643). Tome u prilog Veber je naveo primer Vizantije, gde je car držao „još u kasno vreme nekoliko tih severnjačkih divljaka, upravo onako kako su se ranije držali ratni slonovi” (Weber, 1921: 3: 103; u *Privredi i društvu* ovi „severnjački divljaci” nazvani su „plavim zverima”:

30 Relativno mali broj referenci na homoseksualnost u sačuvanim skandinavskim sagama posledica je difamatornog stava koji je na severu Evrope postojao, ništa manje nego na jugu (u Grčkoj i Rimu), prema slobodnim muškarcima koji su imali pasivan položaj u homoseksualnom aktu sa drugim slobodnim muškarcima. Međutim, nepostojanje takvog difamatornog stava prema robu koga je gospodar koristio da mu bude „žena” (Gade, 1986: 136) najverovatnije predstavlja refleks izvornog afirmativnog stava prema sledbenicima koji su spremno prihvatili pasivni položaj u homoseksualnom odnosu sa svojim vođom (koga su oslovljavali i doživljavali kao svog „gospodara”).

Weber, 1922: 753). Ovo sugeriše zaključak da je po Veberu izvorna ratnička harizma u razvijenim despotijama koje su prigrilile neku od proročkih religija završila kao manje-više egzotično zverstvo koje se držalo dobro zaključano u kavezima i puštalo isključivo tokom borbi na neprijateljsku vojsku. Taj zaključak izgleda kao potpuno neosnovan. Već je lovcima mezolita bila potrebna disciplina da bi obrazovali formacije uz pomoć kojih su jedino imali šanse da uhvate i usmrte krupnu divljač (Ferrill, 1997: 18). I sami berserkeri i vulfhedini su u Skandinaviji bili poznati ne samo po svojoj ekstatičnosti nego i po „klinastoj formaciji” u kojoj su se borili, na čijem je čelu stajao (ratni) knez (*Fürst, furisto*, „špic”) i za čije obrazovanje i održavanje je bio neophodan nezanemarljiv stepen discipline (Höfler, 1974: 142). Upravo primer „primitivnih” saveza” ovih ekstatičkih ratnika u najvišim slojevima mladih srednjovekovnih skandinavskih država pokazuje da su oni i na Okcidentu imali moć da se „održe u uslovima napredujuće socijalne diferencijacije, da se prilagode novim odnosima” (Höfler, 1934: 291) i da njihovo uključivanje u vizantijsku vojsku nije bila nikakva ekstravagancija jednog „orijentalnog” pravoslavnog hijerokrate, kako bi se iz Veberovih lakonskih napomena moglo zaključiti. Bez sposobnosti za barem minimalnu disciplinu ne bi bilo moguće uključivanje „berserkerskih” jedinica u regularne vojne formacije, koje po svemu sudeći ima dugu tradiciju. Najranije svedočanstvo o ekstatičkim ratnicima potiče iz jednog epa, koji je krajem 13. veka pre n.e. sastavljen kako bi proslavio pobjedu asirskog kralja Tikulti-Ninurte u ratu protiv Vavilona. Noseći poseban naziv „obveznici (*ardani*)” – koji je označavao i celovitost „sakletveničkog ratnog saveza” i svojstvo kraljevog „sluge” koje je imao svaki pripadnik ponaosob (Speidel, 2002: 257) – ovi „bersekeri” su možda izvorno bili zarobljeni neprijatelji (pripadnici nekog indoevropskog plemena, u kojima su berserkeri bili najčešća pojava?), ali su već u vreme Tikulti-Ninurtinog ratnog pohoda na Vavilon predstavljali njegovu udarnu snagu, koja je u pomenutom epu opisana na najspektakularniji mogući način. Ratnička orgija je u slučaju *ardana* funkcionisala, s jedne strane, kompatibilno sa patrimonijalnom vojskom, čiji su pripadnici podlegali regularnoj vojnoj disciplini, a s druge strane, bez harizmatškog vođstva: asirski kralj koji je raspolagao još samo sa „postvarenom” harizmom bio je „gospodar” običnih slugu, a ne više sledbenika. To bi govorilo u prilog mogućnosti da kuća muškaraca opstane i duže vreme u državi, ali pod uslovom da sam „ratni kralj” (ili kralj ili despot) digne ruke od proširenja kuće muškaraca na celu svoju vojsku,³¹ da se odrekne vojne (junačke)

31 Sasvim je moguće da je već u prvim državama u Mesopotamiji postojala ideja o proširenju kuće muškaraca na celu vojsku. U tim državama vlast „ratnog kralja” (*lugal*) izvorno je bila ograničena – kako u ingerencijama, tako i u trajanju – na efektivno ratovanje, a njegov „izbor”, iako legitimiran voljom bogova, podlegao je (baš kao i sve njegove odluke vezane za ratovanje) verifikaciji naoružanih „muškaraca” (*guruš*) okupljenih u svojevrsnu „skupštinu”. Iako je ovu skupštinu Torkild Jacobsen (Thorkild Jacobsen) u svojim uticajnim studijama tumačio kao relikv izorne plemenske demokratije (Jacobsen, 1943: 165–166; Jacobsen, 1957: 105 i dalje), ona se pokazuje kao još mnogo više *ekstenzija kuće muškaraca*. Naime, i sam Jacobsen je uviđao da *lugal* ima „jedno telo ratnika sa kojima ide u racije van granica” države i na kojem temelji svoju moć u državi (Jacobsen, 1957: 110–111), tako da je sasvim verovatno da upravo ti ratnici čine ne samo kuću muškaraca nego i svojevrsno mobilizaciono jezgro, koje ima zadatak da okupljene *guruš* iz svih delova države pridobije za ratni pohod (odbranu

harizme u korist samih „berserkera” i da ih ostavi praktično bez vođe (njegovo svojstvo „gospodara” time dobija novo značenje garanta osobenog položaja kuće muškaraca u odnosu na druge delove vojske).

Naposletku, peto, da li su proročke religije na kraju zaista bile ona istorijska sila koja je uništila *Männerbundove*, i to prevashodno zato što su bili glavno uporište orgastičke religioznosti? Nije nimalo lako pretpostaviti kakav bi bio Veberov odgovor na to pitanje. On bi bio najverovatnije odrećan kada su u pitanju zajednice trpeze, pogotovo u formi kružoka literata (jedan od njih je upravo u Hajdelbergu oformio pesnik Štefan George [Steffan George], sa kojim je Veber bio u gotovo prijateljskim odnosima), dok bi u pogledu ratničkih *Männerbundova* najverovatnije bio potvrđan. Doduše, otpor potonjih je bio snažan i dugotrajan, tako da je njihovo odumiranje – kroz transformacije u sve bezazlenije oblike – trajalo vekovima. Treba podsetiti da je Veber glavnu snagu u širenju islama video upravo u tradicionalnim plemenskim *Männerbundovima* (koje je kalif Omar izmestio iz dotadašnjeg pustinjačkog habitata i pridobio za novu religiju), kao i da je u krstaškim pohodima prepoznao napore zapadnog hrišćanstva da, u sklopu dalekosežnog oponašanja neprijatelja (islama), oživi i sebi prilagodi tradiciju ratničkih *Männerbundova*. Ali, vrlo brzo nakon toga je došao konačan kraj, ratničke orgijastičnosti je nestalo i nema nikakvih naznaka da je Veber smatrao mogućim oživljavanje ratničkih *Männerbundova* u modernim državama. Ako se harizma sa usponom evropskih predstavničkih demokratija vratila u politički život Zapada, njihove vojne organizacije su toga ostale pošteđene. Doduše, tačno je da je Veber tvrdio da je u 19. veku znatan deo radničkog pokreta prihvatio jedan „ideelni surogat” religije – socijalizam – sa velikim militantnim potencijalom,³² ali se nigde nije usudio da vojne organizacije proletarijata na bilo koji način dovede u vezu sa starim i već odavno iskorenjenim ratničkim *Männerbundovima*.

od napadača ili novu „raciju van granica” države) u koji poziva onaj koji je već prisvojio titulu „ratnog kralja”. Međutim, očigledno je da između kuće muškaraca i svih ostalih *guruš* ne postoje nikakve trajnije spone i da potonji niti moraju da participiraju u ratničkoj orgiji prvih, niti moraju da uvažavaju harizmu „ratnog kralja”. Pravo „izbora” koje su imali *guruš* sastojalo se upravo u tome da ne priznaju harizmu „ratnog kralja”, da odbiju da učestvuju u konkretnom ratnom pohodu u koji ih ovaj poziva i da se bez sankcija vrate svojim kućama. Nasuprot „gospodaru” (*en*), koji je u ranim mesopotamskim državama na sebe preuzeo celokupno staranje o kultovima (prevashodno o kultu plodnosti), „ratni kralj” je rezidirao u „palati” (*égál*) koja je bila njegovo privatno vlasništvo i koja je bila potpuno nepodobna da integriše sve *guruš* u bilo kakav ekskluzivno ratnički kult. To bi govorilo protiv mogućnosti da se ekstenzija kuće muškaraca održi na dugi rok („skupštini” *guruš* gubi se svaki trag, tako da postoje čak i mišljenja da je ona bila „samo literarna invencija” – Yoffee, 2004: 111) dok sama kuća muškaraca može opstati, ali samo kao „oaza” labavo integrisane orgije u temeljno izdrilovanoj vojnoj „pustinji”.

- 32 Njegovi glavni zagovornici su bili marksistički obrazovani intelektualci koji su proletarijatu pripisali novu „religioznu misiju” – stvaranje komunističkog društva, koje donosi spas celom čovečanstvu – i omogućili mu da se njome zanosi u novoj vrsti orgija – „soteriološkim orgijama” (Weber, 1922: 278). U vrtlogu Prvog svetskog rata Veber je shvatio da ovaj „ideelni surogat” religije ima potencijal da stvori „verske junake”, „verske ratnike” i „versku borbu” – koju naziva socijalističkom revolucijom (Weber, 1992: 246) – drugim rečima, sve pretpostavke za istinske ratničke *Männerbundove*.

Literatura

- Athamina, Khalil. 1987. A'rāb and Muhājirūn in the Environment of Amṣār. *Studia Islamica*, br. 66: 5–25.
- Bazaliiskiy, V. I. i Savelyev, N. A. 2003. The Wolf of Baikal. The „Lokomotiv” Early Neolithic Cemetery in Siberia (Russia). *Antiquity*, god. 77, br. 295: 20–30.
- Berber, Friedrich J. 1963. Aufzeichnungen. U: König, René i Winckelmann, Johannes (ur.): *Max Weber zum Gedächtnis (Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie. Sonderheft 7)*. Köln i Oplanden: Westdeutscher Verlag.
- Blazek, Helmut. 1999. *Männerbünde. Eine Geschichte von Faszination und Macht*. Berlin: Ch. Links Verlag.
- Blüher, Hans. 1966. *Die Rede des Aristophanes. Prolegomena zu einer Soziologie des Menschengeschlechts*. Hamburg: Kala Verlag.
- Boulestin, Bruno et al. 2009. Mass cannibalism in the Linear Pottery Culture at Herxheim (Palatinate, Germany). *Antiquity*, br. 83: 968–982.
- Burkert, Walter 1997. *Homo Necans. Interpretationen altgriechischer Opferriten und Mythen*. Berlin i New York: Walter de Gruyter.
- Buxton, Richard. 1989. Wolves and Werewolves in Greek Thought. U: Bremmer, Jan (ur.). *Interpretations of Greek Mythology*. London: Routledge.
- Devereux, Georges. 1965. Considérations ethnopsychanalytiques sur la notion de parenté. *L'Homme*, god. 5, br. 3–4: 224–247
- Dover, Kenneth James. 2004. *Greek Homosexuality*. Cambridge Mass.: Harvard University Press.
- Enright, Michael J. 1996. *Lady With a Mead Cup. Ritual, Prophecy and Lordship in the European Warband from La Tène to the Viking Age*, Dublin i Portland: Four Courts Press.
- Ferrill, Arther. 1997. *The Origins Of War. From The Stone Age To Alexander The Great*. Boulder: Westview Press.
- Fry, Douglas P. 2014. *Beyond War The Human Potential for Peace*. Oxford itd.: Oxford University Press.
- Fry, Douglas P. i Söderberg, Patrik. 2013. Lethal Aggression in Mobile Forager Bands and Implications for the Origins of War. *Science*, br. 341: 270–273.
- Fry, Douglas P. i Söderberg, Patrik. 2014. Myths about hunter-gatherers redux. Nomadic forager war and peace. *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, god. 6, br. 4: 255–266.
- Gade, Kari Ellen. 1986. Homosexuality and rape of males in old Norse law and literature. *Scandinavian Studies*, god. 58, br. 2: 124–141.
- Golden, Mark. 1984. Slavery and Homosexuality at Athens. *Phoenix*, god. 38, br. 4: 308–324.
- Harris, Joseph. 1993. *Love and Death in the Männerbund. An Essay with Special Reference to the Bjarkamál and The Battle of Maldon*. U: Damico, Helen i Leyerle, John (ur.): *Heroic poetry in the Anglo-Saxon period. Studies in honor of Jess B. Bessinger, Jr.*, Kalamazoo, Michigan: Medieval Institute Publications

- Höfler, Otto. 1934. *Kultische Geheimbünde der Germanen*. Frankfurt am Main: M. Diesterweg.
- Höfler, Otto. 1974. Zwei Grundkräfte im Wodankult. U: Mayrhofer, Manfred et al. (ur.): *Antiquitates Indogermanicae. Studien zur indogermanischen Altertumskunde und zur Sprach- und Kulturgeschichte der indogermanischen Völker. Gedenkschrift für Hermann Güntert zur 25. Wiederkehr seines Todestages am 23. April 1973*. Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck.
- Leib, Elliott i Romano, Renee. 1984. Reign of the Leopard. Ngbe Ritual. *African Arts*, god. 18, br. 1: 48–57+94–96.
- Jacobsen, Thorkild. 1943. Primitive Democracy in Ancient Mesopotamia. *Journal of Near Eastern Studies*, god. 2, br. 3: 159–172.
- Jacobsen, Thorkild. 1957. Early Political Development in Mesopotamia. *Zeitschrift für Assyriologie*, god. 52, br. 1: 91–140.
- Jeremić Molnar, Dragana i Molnar, Aleksandar. 2021a. Boasov postulat ratničkog porekla tajnih društava i mitovi o „kulturnom heroju” i „prevarantu” u Severnoj Americi. *Etnoantropološki problemi*, god. 16, br. 1: 19–48
- Jeremić Molnar, Dragana i Molnar, Aleksandar. 2021b. Teorija arijevskeg *Männerbunda*. U: Čopić, Sanja i Antonijević, Zorana (ur.): *Zbornik radova u čast Marine Blagojević Hughson*. U štampi
- Joas, Hans. 2000. *Kriege und Werte. Studien zur Gewaltgeschichte des 20. Jahrhunderts*. Wellerswist: Velbrück Wissenschaft.
- Kelly, Robert L. 2013. *The Lifeways of Hunter-Gatherers. The Foraging Spectrum*. Cambridge itd.: Cambridge University Press.
- Kennedy, Hugh. 2001. *The Armies of the Caliphs. Military and Society in the Early Islamic State Warfare and History*. London i New York: Routledge.
- Lincoln, Bruce. 1991. *Death, War, and Sacrifice. Studies in Ideology & Practice*. Chicago i London: The University of Chicago Press
- Losey, Robert J. et al. 2011. Canids as persons. Early Neolithic dog and wolf burials, Cis-Baikal, Siberia. *Journal of Anthropological Archaeology*, br. 30: 174–189.
- Molnar, Aleksandar. 2014. Predgovor. U: Veber, Maks: *Država*, Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Morales-Pérez, Juan V. et al. 2017. Funerary practices or food delicatessen? Human remains with anthropic marks from the Western Mediterranean Mesolithic. *Journal of Anthropological Archaeology*, br. 45: 115–130.
- Mueller, Gert H. 1982. Socialism and Capitalism in the Work of Max Weber. *The British Journal of Sociology*, god. 33, br. 2: 151–171.
- Nordberg, Andreas i Wallenstein, Frederik. 2016. The total transformation of berserkers and *úlfheðnar* in Old Norse society. U: Haldén, Peter i Jackson, Peter (ur.): *Transforming Warriors. The Ritual Organization of Military Force*, London i New York: Routledge
- Ross, G. Murison. 1901. Totemism in the Old Testament. *The Biblical World*, god. 18, br. 3: 176–184.

- North, Helen. 1966. *Sophrosyne. Self-Knowledge and Self-Restraint in Greek Literature*. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Radkau, Joachim. 2009. *Max Weber. A Biography*. Cambridge: Polity Press.
- Speidel, Michael P. 2002. Berserks: A History of Indo-European „Mad Warriors“. *Journal of World History*, god. 13, br. 2: 253–290.
- Teschler-Nicola, Maria et al. 1999. Evidence of Genocide 7000 BP. Neolithic Paradigm and Geo-climatic Reality. *Collegium antropologicum*, god. 23, br. 2: 437–450.
- Thompson, E. A. 1966. *The Visigoths in the Time of Ulfila*. Oxford: Clarendon Press.
- Weber, Andrzej W., Link, David W. i Katzenberg, M. Anne. 2002. Hunter-Gatherer Culture. Change and Continuity in the Middle Holocene of the Cis-Baikal, Siberia. *Journal of Anthropological Archaeology*, br. 21: 230–299.
- Weber, Max. 1921. *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie*, knj. 1–3. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck).
- Weber, Max. 1922. *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der verstehenden Soziologie*. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck).
- Weber, Max. 1988. *Gesamtausgabe. Abteilung I, Band 16: Zur Neuordnung Deutschlands. Schriften und Reden 1918–1920*. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck).
- Weber, Max. 1992. *Gesamtausgabe. Abteilung I, Band 17: Wissenschaft als Beruf (1917/1919) / Politik als Beruf (1919)*. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck).
- Weber, Max. 2003. An Ferdinand Tonnies, 15. Oktober 1914. U: *Gesamtausgabe. Abteilung II, Band 8: Briefe, 1913–1914*. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck).
- Weber, Max. 2005. *Gesamtausgabe. Abteilung I, Band 22–4: Wirtschaft und Gesellschaft. Die Wirtschaft und die gesellschaftlichen Ordnungen und Mächte. Nachlaß*. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck).
- Wild, Eva Maria et al. 2004. Neolithic Massacres: Local Skirmishes or General Warfare in Europe? *Radiocarbon*, god. 46, br 1: 377–385.
- Woodard, Roger D. 2013. *Myth, Ritual, and the Warrior in Roman and Indo-European Antiquity*. Cambridge itd.: Cambridge University Press.
- Yoffee, Norman. 2004. *Myths of the Archaic State. Evolution of the Earliest Cities, States, and Civilizations*. Cambridge itd.: Cambridge University Press.